

5 Úmrtnost

Rok 2020 byl z hlediska úmrtnosti zásadně ovlivněn epidemickou situací v souvislosti s výskytem nového onemocnění covid-19. Došlo k markantnímu nárůstu počtu zemřelých, meziročně o 15 %, na bezmála 129,3 tisíce a k poklesu naděje dožití při narození u mužů o 1 rok na 75,3 let a u žen o 0,7 roku na 81,4 let. Kojenecká úmrtnost se naopak snížila na hodnotu 2,3 promile. Sezónní profil úmrtnosti se výrazně vychýlil proti dlouhodobému standardu ve prospěch posledních třech měsíců roku. Z pohledu základního třídění příčin smrti (do kapitol Mezinárodní klasifikace nemoci) byly mezi příčinami úmrtí nejčastěji zastoupeny jako obvykle nemoci oběhové soustavy a novotvary, na třetí příčce se nově umístil covid-19, zařazený jako jediná nemoc do kapitoly kódů pro speciální účely (označené U). Úmrtnosti na novotvary a vnější příčiny se její celkové zhoršení nedotklo.

V průběhu roku 2020 zemřelo celkem 129 289 obyvatel Česka. Bylo to o 16 927 (o 15,1 %) více než v předchozím roce a současně o 18 159 (o 16,3 %) více oproti průměru let 2015–2019. Naposledy přesáhl úhrn zemřelých v České republice hranici 129 tisíc v roce 1990, k většímu počtu úmrtí než v roce 2020 došlo před 34 lety v roce 1986. Během celé dekády 2011–2020 měl počet úmrtí v důsledku stárnutí obyvatel rostoucí tendenci se dvěma výkyvy v letech 2014 a 2016, kdy došlo k meziročnímu poklesu úhrnu zemřelých (který byl však doprovázen výraznějším růstem v roce následujícím).

Počty zemřelých v jednotlivých měsících roku 2020 a jejich meziroční vývoj byly výrazně ovlivněny průběhem epidemie onemocnění covid-19. Zatímco v prvních osmi měsících se ještě počet úmrtí pohyboval kolem průměru posledních let s běžnou variací, v září se začal od pětiletého průměru odchylovat více a v říjnu již překonával rekordní hodnoty. Nejvíce osob zemřelo v roce 2020 v listopadu (15 751, meziroční nárůst o 70,5 %), dále v říjnu (14 189, více o 50,2 %) a v prosinci (14 165, více o 45,4 %). Nad 14tisícovou hranici se měsíční počet úmrtí vyšplhal poprvé od prosince roku 1995 a listopadové maximum bylo početně podobné naposledy lednu roku 1970. Měsíci s nejnižším počtem zemřelých se staly květen (8 795 úmrtí) a červen (8 847).

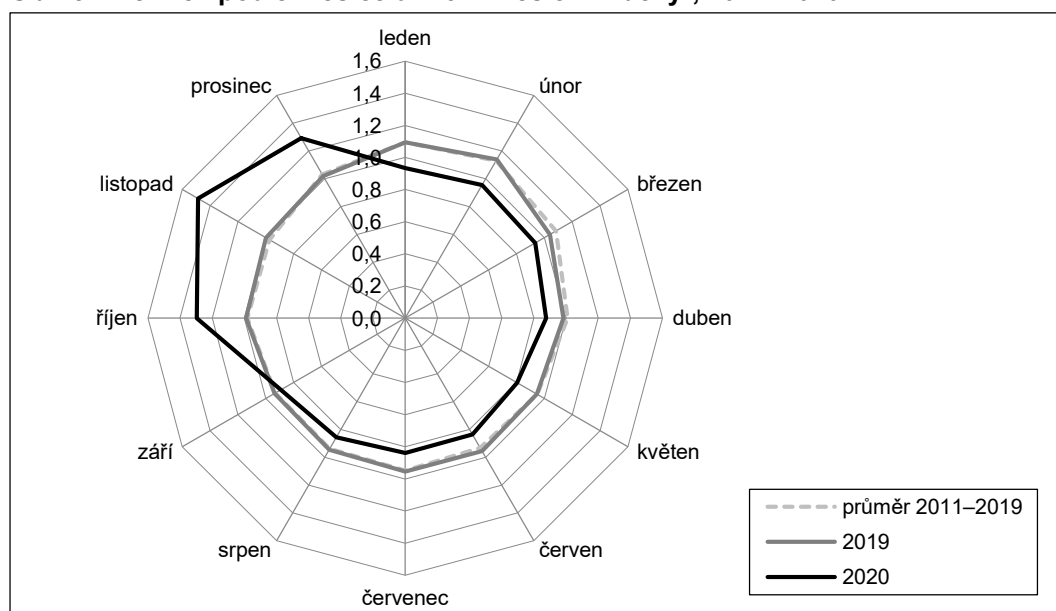
Tab. 5.1 Zemřelí podle měsíce úmrtí, 2011–2020

Měsíc úmrtí	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Celkem	106 848	108 189	109 160	105 665	111 173	107 750	111 443	112 920	112 362	129 289
Leden	9 569	9 625	10 357	9 127	10 893	9 516	12 359	9 639	10 448	10 226
Únor	9 121	9 394	9 600	8 276	10 613	9 057	10 009	10 212	9 833	9 802
Březen	9 704	9 911	10 280	9 332	10 117	9 623	9 649	12 053	9 917	10 219
Duben	8 800	9 410	9 566	8 654	9 261	8 884	8 751	9 314	9 086	9 279
Květen	8 670	8 840	8 762	8 604	8 845	8 821	8 921	8 814	9 035	8 795
Červen	8 130	8 479	8 565	8 243	8 049	8 381	8 399	8 362	8 821	8 847
Červenec	8 535	8 772	8 954	8 779	9 047	8 578	8 367	9 130	9 104	9 178
Srpen	8 646	8 530	8 377	8 443	9 328	8 510	8 655	9 109	9 017	9 379
Září	8 183	8 247	8 213	8 579	8 302	8 193	8 583	8 535	8 673	9 459
Říjen	9 097	8 859	8 818	9 130	9 123	9 128	9 410	9 161	9 445	14 189
Listopad	8 836	8 627	8 506	8 592	8 595	8 798	8 857	8 893	9 238	15 751
Prosinec	9 557	9 495	9 162	9 906	9 000	10 261	9 483	9 698	9 745	14 165

Pozn.: Tučně jsou zvýrazněny nejvyšší měsíční počty v daném roce.

Rok 2020 se díky své epidemické specifičnosti vychýlil od typického profilu sezónnosti úmrtnosti v ČR, který při očistění na stejný počet dní v každém měsíci roku charakterizuje nejvíce úmrtí v únoru, resp. obecně v zimních měsících spolu s březnem, a nejméně úmrtí v období od května do září – jak dokládají měsíční indexy (obr. 5.1). V běžných letech dosahovala maxima měsíčních indexů v zimním období roku hodnoty kolem 1,12, zatímco hodnota listopadu roku 2020 byla 1,49 (října 1,30 a prosince 1,29) a díky tomuto extrému byly měsíční indexy počtu zemřelých v prvních třech čtvrtinách roku nižší, než bývalo v posledních letech běžné.

Obr. 5.1 Zemřelí podle měsíce úmrtí – měsíční indexy*, 2011–2020

* Měsíční index vypovídá o vztahu měsíčního počtu zemřelých k průměrnému měsíci daného roku. Jedná se o očištěný index (přepočítaný na stejný počet dnů v měsíci).

Mužů se v roce 2020 týkalo 51,5 % evidovaných úmrtí, když v absolutním počtu zemřelo 66 599 mužů a 62 690 žen. Muži nesli větší část nárůstu počtu zemřelých mezi roky 2020 a 2019 a ještě markantněji mezi rokem 2020 a průměrem let 2015–2019 a ještě výrazněji v porovnání s počátkem desetiletí. Konkrétně v roce 2020 zemřelo o 9 260 (o 16,1 %) mužů více než v roce 2019, oproti průměrnému roku v období 2015–2019 o 10 225 (o 18,1 %) a v porovnání s rokem 2011 o 12 458 (o 23,0 %) více. Žen zemřelo v roce 2020 oproti předchozímu roku více o 7 667 (o 13,9 %), mezi rokem 2020 a průměrem let 2015–2019 byl nárůst o 7 934 (o 14,5 %) a v porovnání s počátkem desetiletí o 9 983 (o 18,9 %).

Tab. 5.2 Zemřelí, 2011–2020

	2011	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Zemřelí celkem	106 848	111 173	107 750	111 443	112 920	112 362	129 289
v tom ve věku: 0–14	470	436	483	465	454	463	397
15–64	24 032	20 503	19 601	19 481	19 280	18 793	19 648
65+	82 346	90 234	87 666	91 494	93 186	93 106	109 244
Zemřelí muži	54 141	55 934	54 880	56 442	57 273	57 339	66 599
v tom ve věku: 0–14	272	252	269	279	246	262	236
15–64	16 598	14 060	13 347	13 366	13 169	12 750	13 428
65+	37 271	41 622	41 264	42 797	43 858	44 327	52 935
z toho 80+	16 531	18 546	17 923	18 707	18 714	19 001	23 034
z toho 90+	2 371	3 657	3 741	4 125	4 122	4 402	5 328
Zemřelé ženy	52 707	55 239	52 870	55 001	55 647	55 023	62 690
v tom ve věku: 0–14	198	184	214	186	208	201	161
15–64	7 434	6 443	6 254	6 115	6 111	6 043	6 220
65+	45 075	48 612	46 402	48 697	49 328	48 779	56 309
z toho 80+	29 611	32 505	30 514	31 976	32 142	31 463	36 642
z toho 90+	6 600	9 971	9 645	10 818	11 191	11 286	13 365
Podíl (%) zemřelých ve věku 80 a více let: muži	30,5	33,2	32,7	33,1	32,7	33,1	34,6
ženy	56,2	58,8	57,7	58,1	57,8	57,2	58,4
Podíl (%) zemřelých ve věku 90 a více let: muži	4,4	6,5	6,8	7,3	7,2	7,7	8,0
ženy	12,5	18,1	18,2	19,7	20,1	20,5	21,3

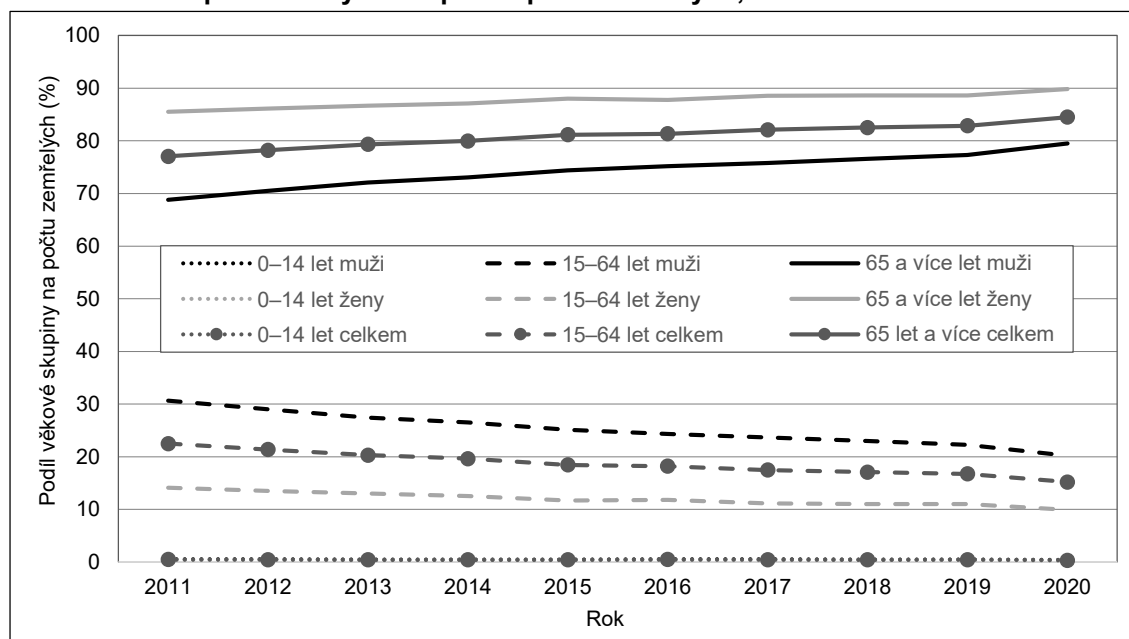

Věková struktura zemřelých v roce 2020 se v základním pohledu ve srovnání s předešlými lety zásadně nezměnila (tab. 5.2). Nadále zcela minoritně (pod 0,5 %) byla mezi zemřelými zastoupena dětská složka populace, necelá jedna pětina připadla na zemřelé v produktivním věku 15–64 let (jejich zastoupení mezi zemřelými pravidelně klesá) a většina, více než čtyři pětiny zemřelých, byla ve věku seniorském, jehož zastoupení mezi zemřelými opakovaně roste. Konkrétně v roce 2020 bylo dětských úmrtí (ve věku 0–14 let) 397 a tvořila jen 0,31 % z celkového počtu zemřelých, resp. 0,35 % (absolutně 236) u mužské subpopulace a 0,26 % (abs. 161) u ženské. Zemřelí ve věku 15–64 představovali v úhrnu 15,2 % (abs. 19 648), u mužů 20,2 % (13 428), u žen 9,9 % (6 220) všech zemřelých. Na věkovou skupinu 65 a více let pak připadlo 84,5 % zesnulých – u mužů 79,5 % (52 935), u žen 89,8 % (56 309). Přitom v populaci žen zemřela více než polovina všech ve věku až 80 a více let (58,4 %) a každá pátá žena zemřela dokonce 90letá či starší. U mužů bylo zemřelých 80letých a starších 34,6 % a 90letých a starších 8,0 % všech úmrtí. Na počátku sledovaného období v roce 2011 bylo mezi zemřelými 77,1 % ve věku 65 let (68,8 % u mužů, respektive 85,5 % u žen). Posun k úmrtím v seniorském věku je tak výrazněji patrný u mužů (nárůst zastoupení seniorů u zemřelých mužů mezi lety 2011 a 2020 o téměř 11 p. b., u žen o 4 p. b.).

Největší část zvýšeného počtu úmrtí roku 2020 připadla na věkovou skupinu zemřelých 65 a více let. To je sice očekávatelné z hlediska jejího zastoupení na celkovém počtu zemřelých (kolem 82,0 % v letech 2015–2019), ale i relativní nárůst počtu úmrtí byl v této věkové skupině osob nejvyšší. Lidí ve věku 65 a více let zemřelo v roce 2020 o 17,3 % více než v roce 2019 a o 19,9 % více oproti průměru předchozí pětiletky. Oproti tomu nárůst počtu zemřelých ve věkové skupině 15–64 let byl o 4,5 % mezi roky 2019 a 2020 a jen o 0,6 % v porovnání s průměrem let 2015–2019. I tak situace v roce 2020 narušila trend posledních dvanácti let, kdy počet zemřelých ve věku 15–64 let, zejména v souladu se změnami věkové skladby žijící populace, pravidelně klesal. Absolutní nárůst zemřelých v této věkové skupině však nebyl tolik markantní ani v porovnání s celou populací, takže jejich podílové zastoupení se i mezi roky 2019 a 2020 snížilo. Děti ve věku 0–14 let zemřelo v roce 2020, i při celkovém nárůstu úmrtí, méně než v předchozích letech (o 14,3 % v porovnání let 2020 a 2019 a o 13,7 % méně v porovnání roku 2020 s průměrem za období 2015–2019).

Vývoj podílového zastoupení hlavních věkových skupin na celkovém počtu úmrtí (pokles zastoupení osob v produktivním věku a nárůst seniorských věkových skupin) tak vstup onemocnění covid-19 do statistiky úmrtnosti nezvrátil, spíše podpořil, a to výrazněji u mužů.

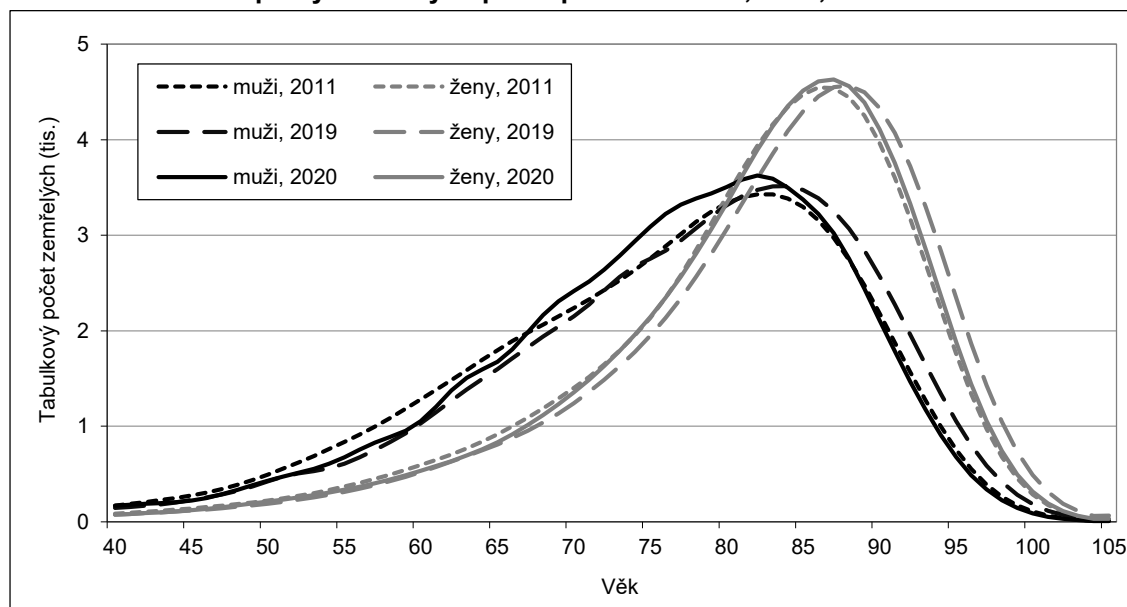
Obr. 5.2 Zastoupení věkových skupin na počtu zemřelých, 2011–2020

Vývoj věkové struktury zemřelých v čase kromě úrovně úmrtnosti ovlivňuje také vývoj věkové struktury samotné populace, zejména přesun početně slabších/silnějších generací do vyššího věku. Vliv věkové struktury populace na počet zemřelých dokáží eliminovat například ukazatele úmrtnostních tabulek. Tabulkové počty zemřelých uvádí, kolik by v jednotlivých věcích při zachování pravděpodobností úmrtí daného roku zemřelo osob, pokud by vstupní velikost generace byla vždy stejná.

Tabulkové počty zemřelých žen byly v porovnání s mužskou částí populace v posledním desetiletí koncentrovány do užšího intervalu ve vyšším věku (obr. 5.3), v korespondenci se situací reálných počtů zemřelých a podobně jako v předchozích letech. Mezi roky 2011 a 2019 docházelo k poměrně plynulému posunu křivky tabulkových počtů zemřelých (ne v dětském a nižším věku) směrem k zvyšování tabulkového počtu úmrtí ve velmi vysokém věku při jeho snižování v nižším a středním seniorském věku, když zlomovým byl přibližně modální věk (věk s nejvyšším počtem úmrtí). Epidemická situace roku 2020 a změny v pravděpodobnostech úmrtí způsobily mezi roky 2019 a 2020 odlišný vývoj. Křivka tabulkových úmrtí žen se v roce 2020 de facto vrátila do stavu roku 2011 (jen nepatrně posunutá vpravo), u mužů se dostala zpět na úroveň roku 2011 ve většině věků přesahujících modální věk a pro věky 67–88 let zaznamenala dokonce vyšší počet tabulkových úmrtí v roce 2020 než v roce 2011. Věk s nejvyšším tabulkovým počtem úmrtí byl v roce 2020 u žen 87 let, u mužů 82 let. V porovnání let 2011 a 2020 se tak modální věk při úmrtí u žen zvýšil jen o rok, u mužů zůstal stejný (mezi lety 2011 a 2019 se však pro obě pohlaví zvýšil o dva roky).

Obr. 5.3 Tabulkové počty* zemřelých podle pohlaví a věku, 2011, 2019 a 2020

* Ukazatel úmrtnostních tabulek udávající počet zemřelých podle věku při standardizované věkové struktuře.

Oproti roku 2019 došlo v roce 2020 k poklesu počtu úmrtí dětí do jednoho roku věku – zemřelo jich 249, meziročně o 39 méně a nejméně v celé poslední dekádě. Kojenecká úmrtnost v roce 2020 klesla na hodnotu 2,3 ‰ a šlo o dosud nejnižší zaznamenanou úroveň kojenecké úmrtnosti v Česku. V letech 2011–2019 její hodnoty oscilovaly kolem 2,6 ‰ (tab. 5.3). Pokles v uplynulém roce byl nesen spíše ponovorozeneckou úmrtností, která se týká dětí starších čtyř týdnů, úmrtnost novorozenecká (do 28 dnů věku) se meziročně prakticky nezměnila. Kojeneckou úmrtnost mívají chlapci standardně vyšší než dívky, v roce 2020 dosáhla hodnoty 2,7 ‰, u dívek 1,8 ‰.

Míry úmrtnosti pro jednotlivé věkové skupiny (počet zemřelých v dané věkové kategorii na 1 000 obyvatel stejného věku) se mezi roky 2011 a 2019 snížily u mužů i žen (výjimkou byly jen některé věkové skupiny s velmi nízkou intenzitou úmrtnosti – u mužů i žen v dětském věku, u žen také ve věkových skupinách 25–29 a 35–39 let). Porovnání roku 2020 s rokem 2019 už ale dopadlo o dost hůře (tab. 5.4), v souvislosti s epidemickou situací roku 2020. Ke zhoršení úmrtnostních poměrů došlo u mužů i žen shodně pro všechny

věkové skupiny 30letých a starších osob (u mužů i věková skupina 1–4 roky s velmi nízkou mírou úmrtnosti). Nejvyšší nárůsty měř úmrtnosti byly zaznamenány u mužů pro věkové skupiny 80–84 a 75–79 let (o 20,8 % a o 19,9 %), u žen pro věkovou skupinu 80–84 let (o 16,5 %).

Tab. 5.3 Zemřelí kojenci a kojenecká úmrtnost, 2011–2020

	2011	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Zemřelí kojenci do 1 roku věku	298	272	317	304	292	288	249
v tom ve věku: 0 dnů	41	50	56	62	58	48	63
0–6 dokončených dnů	120	106	133	137	123	109	134
7–27 dokončených dnů	66	59	59	66	64	66	38
0–27 dokončených dnů	186	165	192	203	187	175	172
28–364 dokončených dnů	112	107	125	101	105	113	77
Kojenecká úmrtnost* celkem	2,7	2,5	2,8	2,7	2,6	2,6	2,3
v tom ve věku: 0 dnů	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5	0,4	0,6
0–6 dokončených dnů	1,1	1,0	1,2	1,2	1,1	1,0	1,2
7–27 dokončených dnů	0,6	0,5	0,5	0,6	0,6	0,6	0,3
0–27 dokončených dnů (novorozenecká úmrtnost)	1,7	1,5	1,7	1,8	1,6	1,6	1,6
28–364 dokončených dnů (ponovorozenecká úmrt.)	1,0	1,0	1,1	0,9	0,9	1,0	0,7

* Počet zemřelých v daném věku na 1 000 živě narozených dětí.

Údaj o počtu všech zemřelých (bez rozlišení věku při úmrtí) na 1 000 obyvatel (tzv. hrubá míra úmrtnosti) je z nemalé části ovlivněn věkovou strukturou žijící populace, takže při pokračujícím populačním stárnutí nemá pro porovnání vývoje úmrtnosti v delším časovém horizontu (i místně) dobrou vypovídací schopnost.

K významnému nárůstu hrubé míry úmrtnosti ale nyní došlo i meziročně, u mužů z 10,9 zemřelých na tisíc obyvatel středního stavu v roce 2019 na 12,6 v roce 2020, resp. u žen z 10,2 na 11,6 zemřelých na tisíc obyvatel středního stavu.

Tab. 5.4 Míry úmrtnosti podle pětiletých věkových skupin a pohlaví (na 1 000 obyvatel), 2011–2020

Věková skupina	Muži							Ženy						
	2011	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2011	2015	2016	2017	2018	2019	2020
0	3,0	3,0	3,2	3,1	2,7	2,9	2,7	2,2	1,9	2,5	2,2	2,4	2,2	1,8
1–4	0,2	0,1	0,2	0,2	0,2	0,1	0,2	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1
5–9	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
10–14	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
15–19	0,5	0,4	0,4	0,4	0,5	0,4	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1
20–24	0,8	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,6	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,2
25–29	0,8	0,8	0,7	0,8	0,7	0,7	0,7	0,2	0,3	0,3	0,2	0,3	0,3	0,3
30–34	1,0	0,9	0,8	1,0	0,9	0,9	0,9	0,4	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
35–39	1,3	1,2	1,2	1,1	1,3	1,2	1,3	0,6	0,6	0,6	0,5	0,6	0,6	0,6
40–44	2,2	1,9	1,8	1,8	1,9	1,8	1,9	1,1	0,9	0,9	0,9	0,8	0,9	0,9
45–49	3,6	3,3	3,2	3,0	3,0	3,0	3,0	1,7	1,6	1,6	1,5	1,5	1,5	1,6
50–54	6,8	5,4	5,1	5,4	5,6	5,3	5,5	2,9	2,6	2,5	2,5	2,4	2,3	2,6
55–59	11,2	9,2	9,3	9,0	8,6	8,3	9,0	4,8	4,2	4,2	4,2	4,0	4,0	4,3
60–64	17,9	16,4	15,3	15,7	15,1	14,9	16,0	7,6	7,1	6,7	6,9	7,2	7,0	7,0
65–69	26,6	24,7	24,2	23,8	24,0	23,2	25,6	12,5	11,8	11,2	11,3	11,2	10,7	11,5
70–74	37,8	38,7	36,8	36,7	36,7	35,5	40,7	20,3	19,3	18,6	18,9	18,9	18,0	20,0
75–79	61,1	56,2	55,2	54,2	54,5	53,6	64,3	37,1	34,0	31,9	32,1	31,6	31,7	35,5
80–84	100,5	95,9	90,5	92,3	90,6	88,1	106,3	73,1	69,7	62,9	63,5	61,7	59,3	69,1
85–89	170,4	166,4	155,1	156,1	154,8	154,4	182,9	135,6	131,2	123,4	124,6	124,5	119,1	135,0
90+	286,9	285,8	274,0	285,7	269,9	271,2	313,9	251,3	253,2	232,0	248,6	248,8	242,5	281,3
Celkem*	10,5	10,8	10,6	10,8	11,0	10,9	12,6	9,9	10,3	9,8	10,2	10,3	10,2	11,6

* Tzv. hrubá míra úmrtnosti, definovaná jako podíl zemřelých ke střednímu stavu obyvatelstva daného roku (v promile).

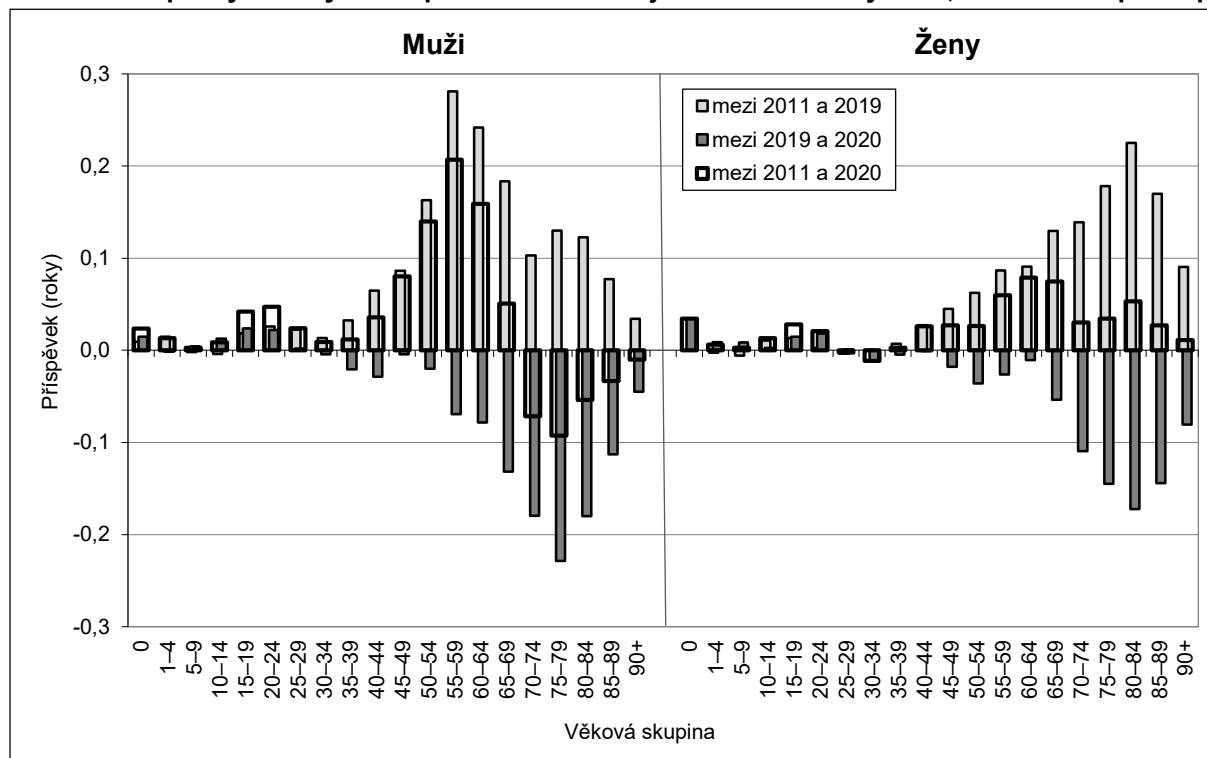
Vliv covidu-19 a dalších okolností spojených s výskytem tohoto infekčního onemocnění na úmrtnost obyvatelstva Česka je patrný i ve vývoji naděje dožití při narození mezi roky 2019 a 2020. Zatímco v letech 2011–2019 měla naděje dožití při narození pro mužskou i ženskou část české populace jednoznačně rostoucí trend, mezi roky 2019 a 2020 došlo k jejímu poklesu: u mužů o jeden rok, u žen o 0,7 roku. Střední délka života mužů tak v roce 2020 dosáhla na 75,3 roku a střední délka života žen na 81,4 roku, což u mužů zhruba odpovídalo hodnotě z roku 2013 a u žen hodnotě z roku 2015.

Tab. 5.5 Naděje dožití ve vybraném věku podle pohlaví, 2011–2020

Věk	Muži							Ženy						
	2011	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2011	2015	2016	2017	2018	2019	2020
0	74,7	75,6	76,0	76,0	76,1	76,3	75,3	80,8	81,5	81,8	81,8	81,9	82,1	81,4
20	55,2	56,0	56,5	56,5	56,5	56,8	55,7	61,2	61,8	62,2	62,2	62,2	62,5	61,7
30	45,6	46,4	46,9	46,9	46,9	47,2	46,0	51,4	51,9	52,3	52,3	52,4	52,6	51,8
40	36,1	36,9	37,3	37,3	37,4	37,6	36,5	41,6	42,1	42,6	42,5	42,6	42,8	42,0
50	27,0	27,7	28,1	28,1	28,2	28,4	27,3	32,1	32,6	33,1	33,0	33,0	33,3	32,5
60	18,9	19,3	19,7	19,7	19,8	20,0	18,9	23,1	23,5	24,0	23,9	23,9	24,2	23,4
65	15,5	15,8	16,1	16,1	16,1	16,3	15,2	18,9	19,3	19,7	19,6	19,7	19,9	19,2
70	12,3	12,5	12,8	12,8	12,9	13,0	12,0	15,0	15,3	15,7	15,6	15,7	15,9	15,1
80	6,9	7,0	7,3	7,3	7,4	7,4	6,6	8,1	8,3	8,7	8,6	8,6	8,8	8,2

K nárůstu naděje dožití mužů při narození mezi roky 2011 a 2019 nejvíce přispělo snížení úmrtnosti u věkové skupiny 55–59 let. Širší věkové rozpětí od 50 do 69 let pak obsáhlo nárůst naděje dožití o 0,9 roku, přičemž celkově se jejich naděje dožití při narození mezi roky 2011 a 2019 zvýšila o 1,6 roku. U žen k nárůstu naděje dožití při narození ve stejném časovém rozmezí více přispívaly starší věkové skupiny – snížení úmrtnosti v rozmezí věku 75 až 89 let zajistilo růst o 0,6 roku z celkového přírůstku 1,3 roku mezi lety 2011 a 2019. Nejvíce přitom přispělo zlepšení úmrtnosti žen 80–84letých.

Obr. 5.4 Příspěvky věkových skupin k rozdílu naděje dožití mezi roky 2011, 2019 a 2020 podle pohlaví

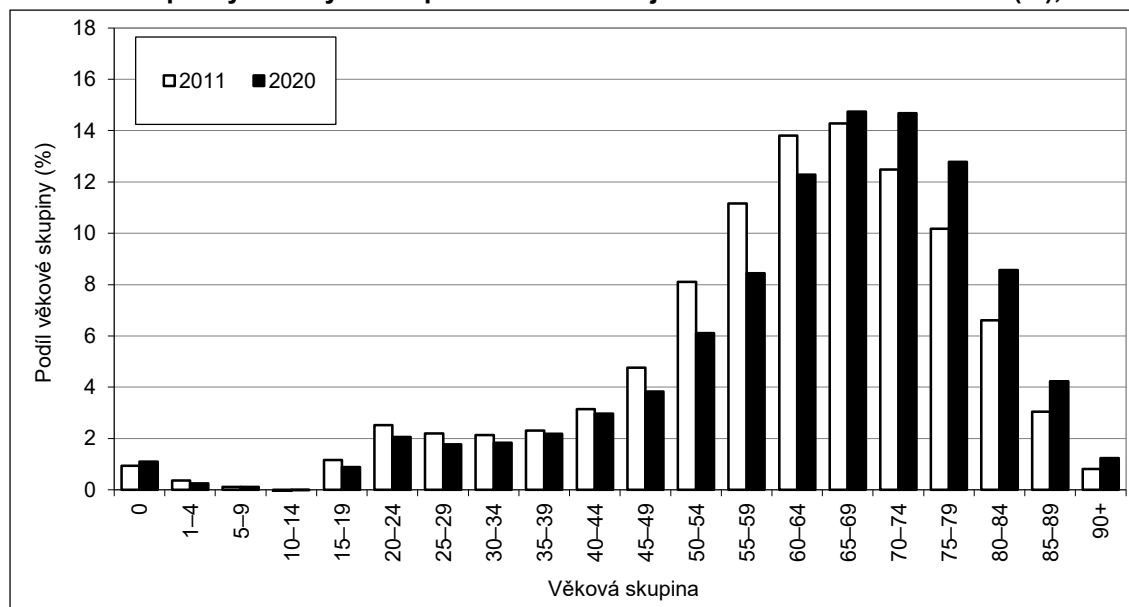

Pokles střední délky života mužů mezi roky 2019 a 2020 byl důsledkem zhoršení úmrtnosti ve všech věkových skupinách s relevantní úrovní úmrtnosti (vyjma kojeneckého věku), přičemž nejhlubší propad byl evidován ve věkové skupině 75–79 let (o 0,2 roku) a sousedních pětiletých věkových kategoriích (všechny tři dohromady zapříčinily pokles o 0,6 roku). Z pohledu desetiletí vymezeného roky 2011 a 2020 se mezi těmito krajními časovými body naděje dožití při narození mužům zvýšila o 0,6 roku, když k růstu přispěl pozitivní vývoj úmrtnosti do věkové skupiny 65–69 let, u starších mužů naopak jejich vyšší úmrtnost v roce 2020 než v roce 2011 měla na celkový vývoj naděje dožití při narození negativní vliv (obr. 5.4).

Za poklesem střední délky života žen mezi roky 2019 a 2020 stála nejvýrazněji změna úrovně úmrtnosti ve stejných věkových skupinách, které se mezi roky 2011 a 2019 nejvíce podílely na jejím nárůstu (věkové skupiny 75–79, 80–84 a 85–89 let). Věkové skupiny v rozmezí 75–89 let obsáhly z celkového poklesu střední délky života žen mezi roky 2019 a 2020 (o 0,7 roku) 0,5 roku. Při spojení do celé dekády (2011–2020) je na zvýšení naděje dožití o 0,5 roku patrný pozitivní vliv všech věkových skupin s relevantní úrovní úmrtnosti, nejvíce věkových skupin v rozmezí 55–69 let (obr. 5.4).

Rozdíl ve střední délce života žen a mužů se v krajních letech dekády 2011–2020 nelišil, činil 6,1 roku. V jejím průběhu, v letech 2011–2019, však měl spíše klesající trend (v roce 2019 rozdíl jen 5,8 roku). Změna mezi roky 2011 a 2020 nastala ve velikosti příspěvku jednotlivých věkových skupin na rozdíl celkové úmrtnosti podle pohlaví, když postupně ho v čase vytvářely stále starší věkové skupiny. V roce 2011 k diferenci naděje dožití při narození žen a mužů nejvíce přispěla rozdílná úmrtnost 60–69letých (28,1 % rozdílu naděje dožití), v roce 2020 již 65–74letých (29,4 % rozdílu).

Obr. 5.5 Příspěvky věkových skupin k rozdílu naděje dožití mezi muži a ženami (%), 2011 a 2020

Statistika **zemřelých podle příčin smrti** není v čase plně srovnatelná. Zásadními zlomovými byly v posledních deseti letech roky 2013 a 2018. Od roku 2013 došlo k významné aktualizaci Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN-10) a také k úpravám v procesu sběru a zpracování dat⁴³. Od dat za rok 2018 se ve výsledné statistice příčin smrti (v detailním pohledu) projevil přechod na novou verzi softwaru IRIS (používaného mezinárodně pro výběr základní příčiny smrti) podmíněný přijetím aktualizace MKN-10 platné k 1. 1. 2018⁴⁴. V jarních měsících roku 2020 byla MKN-10 operativně aktualizována o onemocnění covid-19,

⁴³ Podrobněji v publikaci *Vývoj obyvatelstva České republiky v roce 2013* (Kód publikace: 130069-14, <https://www.czso.cz/csu/vyvoj-obyvatelstva-ceske-republiky-2013-ajtghnb5q2>).

²⁷ Podrobněji v publikaci *Vývoj obyvatelstva České republiky v roce 2018* (Kód publikace: 130069-19, <https://www.czso.cz/csu/vyvoj-obyvatelstva-ceske-republiky-2018>).

kterému byl přiřazen kód U07 z kapitoly XXII. Kódy pro speciální účely vyhrazený v klasifikaci pro nouzové použití. Pro účely výběru základní příčiny smrti (vybírá se dle pravidel Světové zdravotnické organizace zaznamenaných v Mezinárodní klasifikaci nemocí ze stavů a onemocnění uvedených na Listu o prohlídce zemřelého) je s onemocněním covid-19 zacházeno jako s chřipkovým onemocněním (v tomto duchu byl také aktualizován software IRIS).

Z pohledu základního třídění příčin smrti (do kapitol Mezinárodní klasifikaci nemocí, viz tab. 5.6) v roce 2020 zemřelo nejvíce mužů na nemoci oběhové soustavy (24,3 tisíce, tj. 36,5 % všech úmrtí mužů), přitom největší zastoupení mezi nimi měly ischemické nemoci srdeční (11,8 tisíce úmrtí). Druhou příčku obsadily novotvary, které zapříčinily 15,9 tisíce případů smrti (23,9 %), z nich nejčetnějším byl zhoubný novotvar průdušnice, průdušky a plíce (3,4 tisíce úmrtí). Na třetí pozici se umístila skupina příčin smrti označená jako „Kódy pro speciální účely“⁴⁵, která byla v Česku naplněna jen covidem-19; zemřelo na něj 5,9 tisíce mužů (8,9 %). V dalším pořadí podleli muži v roce 2020 těmto skupinám onemocnění (podle kapitol MKN): nemoci dýchací soustavy (4,7 tisíce úmrtí; 7,0 %), vnější příčiny (3,8 tisíce; 5,7 %), nemoci trávicí soustavy (3,0 tisíce; 4,5 %), nemoci endokrinní, výživy a přeměny látek (2,7 tisíce; 4,0 %), z 87 % reprezentované onemocněním diabetem mellitem, a nemoci nervové soustavy (1,8 tisíce; 2,6 %). Při odhlédnutí od covidu-19, jenž ve statistice figuruje až od roku 2020, bylo seřazení sedmi nejčastějších skupin příčin úmrtí mužů v posledním desetiletí v podstatě stabilní, když ke změně došlo jen na třetím a čtvrtém místě – na počátku desetiletí patřilo třetí místo vnějším příčinám, v jeho druhé polovině ho převzaly nemoci dýchací soustavy.

Díky zhoršené úmrtnostní situaci v roce 2020 počty zemřelých mužů na většinu častých skupin onemocnění vzrostly, nejvýrazněji u nemocí endokrinních, výživy a přeměny látek (o 12 %), nemocí oběhové soustavy (o 9 %) a nemocí nervové soustavy (o 8 %). Jinak tomu bylo jen u zemřelých mužů na novotvary a vnější příčiny, kde počet úmrtí byl v roce 2020 nepatrně nižší než v roce 2019. V souvislosti s výskytem nového onemocnění covid-19, které absorbovalo nemalou část zemřelých, ale podílily počtu úmrtí na dané nemoci meziročně i u těchto dvou skupin klesly.

Pořadí příčin (tříděných do kapitol Mezinárodní klasifikace nemocí) na prvních třech místech bylo u žen stejné jako u mužů. Nejčastější příčinou úmrtí žen bylo v roce 2020 některé z onemocnění oběhové soustavy s 27,0 tisíci úmrtími (tedy 43,1 % všech úmrtí žen), kdy 11,5 tisíce zahrnovaly ischemické choroby srdeční. Na druhém místě figurovaly novotvary s 12,8 tisíce úmrtí (tj. pětina všech ženských úmrtí), přičemž nejčetnějším byl stejně jako u mužů zhoubný novotvar průdušnice, průdušky a plíce (1,9 tisíce), následován zhoubným novotvarem prsu (1,7 tisíce). Třetí příčka patřila covidu-19 se 4,6 tisíce úmrtími (7,3 %). Další skupiny onemocnění se u žen v roce 2020 objevily v pořadí: nemoci dýchací soustavy (3,6 tisíc, tj. 5,8 %), nemoci endokrinní, výživy a přeměny látek (3,2 tisíce; 5,1 %), z 83 % představované diabetem mellitem, nemoci nervové soustavy (2,4 tisíce; 3,9 %), nemoci trávicí soustavy (2,1 tisíce; 3,4 %) a vnější příčiny (1,8 tisíce; 2,9 %). První tři (čtyři s covidem-19) příčky příčin smrti zůstaly u žen po celé desetiletí stejné. V roce 2020 se na třetím místě nově objevil covid-19, již dříve v čase se směrem nahoru posunuly nemoci endokrinní, výživy a přeměny látek (z šestého místa v roce 2011 na místo čtvrté, resp. v roce 2020 páté) a nemoci nervové soustavy (ze sedmé příčky v roce 2011 až na pátou v roce 2018; v letech 2019 a 2020 na 6. místě), naopak v žebříčku příčin úmrtí žen sestoupily nemoci trávicí soustavy a vnější příčiny (v roce 2011 na 4. a 5. místě, v roce 2020 až na 7. a 8. místě).

I u ženské části populace přinesl rok 2020 nemalé zvýšení počtu zemřelých (meziročně o 14 %), i když bylo mírnější než v populaci mužů (o 16 %), což odráželo i situaci u jednotlivých skupin příčin smrti. Absolutní počty úmrtí vzrostly mezi roky 2019 a 2020 pro nemoci endokrinní, výživy a přeměny látek, pro nemoci nervové soustavy (v obou skupinách o 16 %, čímž došlo i k mírnému nárůstu jejich podílového zastoupení na všech úmrtích žen) a pro nemoci oběhové soustavy (o 8 %). Oproti tomu na ostatní skupiny (novotvary,

⁴⁵ Kódy pro speciální účely (U kódy) zahrnují kromě nově zavedených kódů pro covid-19 i kód pro syndrom akutního respiračního selhání (SARS) a kódy pro rezistenci na některé léky (ty ale nemohou být základní příčinou smrti).

nemoci dýchací soustavy, nemoci trávicí soustavy a vnější příčiny) zemřelo v roce 2020 méně žen než v roce 2019, čímž klesl i jejich podíl na celkovém počtu úmrtí žen. Nižší podíl na úhrnu ženských úmrtí zaznamenaly (přes nárůst absolutního počtu) i nemoci oběhové soustavy.

Tab. 5.6 Zemřelí podle pohlaví a vybraných příčin smrti, 2011–2020

Základní příčina smrti (kód dle MKN-10)	2011	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Muži celkem	54 141	55 934	54 880	56 442	57 273	57 339	66 599
Novotvary (C00–D48)	15 180	15 105	15 385	15 485	15 551	15 936	15 901
ZN tlustého střeva, konečniku a řiti (C18–C21)	2 122	2 091	2 105	2 142	2 049	2 138	2 013
ZN slinivky břišní (C25)	1 037	1 038	1 058	1 078	1 070	1 124	1 181
ZN průdušnice, průdušky a plíce (C33–C34)	3 911	3 568	3 618	3 639	3 404	3 481	3 421
ZN prostaty (C61)	1 314	1 327	1 421	1 372	1 372	1 443	1 524
Nemoci endokrinní, výživy a přeměny látek (E00–E90)	1 202	1 977	1 995	2 025	2 307	2 386	2 679
Diabetes mellitus (E10–E14)	1 041	1 689	1 701	1 724	1 948	2 001	2 318
Nemoci nervové soustavy (G00–G99)	988	1 341	1 432	1 408	1 535	1 626	1 759
Alzheimerova nemoc (G30)	370	521	635	641	689	791	892
Nemoci oběhové soustavy (I00–I99)	24 121	23 425	22 257	22 840	22 925	22 328	24 289
Ischemické nemoci srdeční (I20–I25)	12 844	12 777	11 787	11 882	11 690	11 197	11 845
Akutní infarkt myokardu (I21–I22*)	3 884	2 869	2 693	2 673	2 353	2 259	2 270
Selhání srdce (I50)	2 003	1 778	2 095	2 315	2 483	2 514	3 083
Cévní nemoci mozku (I60–I69)	4 306	3 929	3 707	3 633	3 443	3 218	3 356
Ateroskleróza (I70)	1 432	695	705	680	702	684	721
Nemoci dýchací soustavy (J00–J99)	3 253	4 115	3 984	4 392	4 481	4 461	4 680
Nemoci trávicí soustavy (K00–K93)	2 562	2 626	2 552	2 734	2 831	2 886	2 969
Vnější příčiny nemocnosti a úmrtnosti (V01–Y98)	4 142	3 903	3 667	3 809	3 890	3 809	3 795
Dopravní nehody (V01–V99, Y85)	657	637	540	515	551	552	506
Sebevraždy (X60–X84, Y870)	1 337	1 133	1 060	1 108	1 102	949	1 009
Covid-19 (U07)	-	-	-	-	-	-	5 938
Ostatní	2 693	3 442	3 608	3 749	3 753	3 907	4 589
Ženy celkem	52 707	55 239	52 870	55 001	55 647	55 023	62 690
Novotvary (C00–D48)	12 359	12 302	12 421	12 367	12 715	12 933	12 815
ZN tlustého střeva, konečniku a řiti (C18–C21)	1 565	1 491	1 404	1 418	1 432	1 394	1 422
ZN slinivky břišní (C25)	996	982	1 020	1 006	1 089	1 142	1 146
ZN průdušnice, průdušky a plíce (C33–C34)	1 679	1 693	1 715	1 824	1 871	1 853	1 883
ZN prsu (C50)	1 725	1 609	1 685	1 620	1 621	1 740	1 710
Nemoci endokrinní, výživy a přeměny látek (E00–E90)	1 592	2 514	2 526	2 472	2 830	2 774	3 218
Diabetes mellitus (E10–E14)	1 337	2 039	2 065	2 001	2 332	2 267	2 675
Nemoci nervové soustavy (G00–G99)	1 144	1 678	1 724	1 861	2 101	2 093	2 425
Alzheimerova nemoc (G30)	676	1 041	1 113	1 223	1 409	1 391	1 709
Nemoci oběhové soustavy (I00–I99)	28 604	27 544	25 354	26 506	25 867	25 065	27 010
Ischemické nemoci srdeční (I20–I25)	13 895	13 882	11 961	12 505	11 601	11 139	11 508
Akutní infarkt myokardu (I21–I22*)	2 890	2 115	1 980	2 034	1 636	1 534	1 372
Selhání srdce (I50)	2 211	2 040	2 462	2 808	3 016	2 963	3 645
Cévní nemoci mozku (I60–I69)	6 497	5 657	5 088	4 871	4 542	4 201	4 196
Ateroskleróza (I70)	2 010	985	909	905	899	851	890
Nemoci dýchací soustavy (J00–J99)	2 437	3 363	3 144	3 675	3 834	3 731	3 610
Nemoci trávicí soustavy (K00–K93)	1 969	2 033	1 960	2 035	2 095	2 137	2 118
Vnější příčiny nemocnosti a úmrtnosti (V01–Y98)	1 831	1 909	1 844	1 799	1 955	1 876	1 838
Dopravní nehody (V01–V99, Y85)	224	178	180	174	185	168	160
Sebevraždy (X60–X84, Y870)	253	254	258	289	250	242	215
Covid-19 (U07)	-	-	-	-	-	-	4 601
Ostatní	2 771	3 896	3 897	4 286	4 250	4 414	5 055

Pozn.: K větším aktualizacím MKN-10 došlo v letech 2012, 2013 a 2018.

ZN = zhoubný novotvar

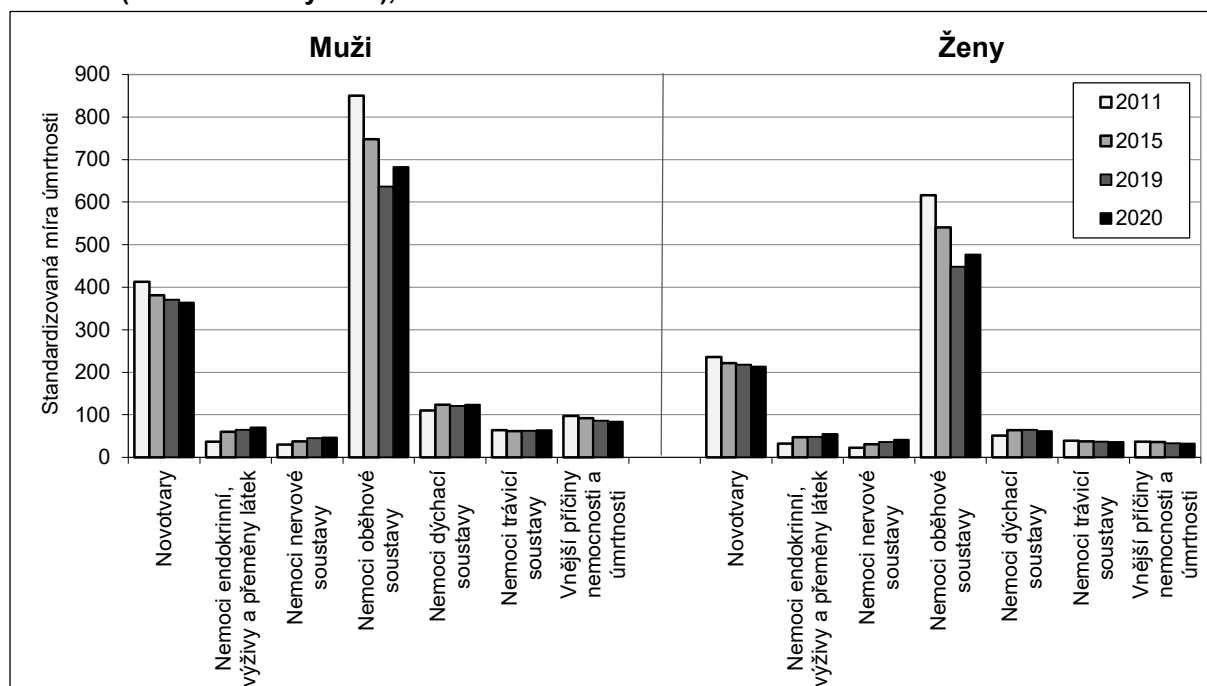
* Kód I22 Pokračující infarkt myokardu od roku 2018 nepoužíván pro základní příčinu smrti, místo něho určena akutní forma I21.

Na zvýšení celkového počtu úmrtí mezi rokem 2019 a 2020 se tak z pohledu častých skupin příčin smrti a celé populace (obě pohlaví dohromady) nepodílely vnější příčiny a novotvary.

Standardizované míry úmrtnosti (tab. 5.7) vyjadřují úroveň úmrtnosti očištěnou od vlivu věkového složení⁴⁶. V roce 2020 se pohledem tohoto ukazatele skupiny příčin smrti v mužské i ženské části populace seřadily stejně jako podle absolutního počtu zemřelých na dané skupiny příčin s jedinou výjimkou, kdy nemoci endokrinní, výživy a přeměny látek se při očištění od vlivu věkové struktury dostaly u mužů na šesté místo, zatímco dle absolutních počtů zemřelých byly sedmé nejčtenější (pořadí si vyměnily s nemocemi trávicí soustavy). Stejně tomu bylo i v předchozím roce 2019.

Mezi roky 2019 a 2020 se hodnoty standardizovaných měr úmrtnosti na jednotlivé skupiny příčin smrti (kapitoly MKN) pohnuly stejným směrem jako absolutní počty zemřelých osob. Pro muže se úmrtnost zvýšila pro všechny časté skupiny příčin s výjimkou vnějších příčin a novotvarů (snížení o 2,6 %, resp. o 1,8 %). Největší nárůst úmrtnosti byl (kromě covidu-19) zaznamenán pro nemoci endokrinní, výživy a přeměny látek (o 8,3 %) a nemoci oběhové soustavy (o 7,2 %), u nemocí dýchací soustavy a trávicí soustavy bylo navýšení úmrtnosti nižší (o 2,7 %, resp. 1,9 %). Z hlediska vývoje celého desetiletí čísla ukazují, že u mužů negativní vývoj v roce 2020 nepřevážil trend zlepšování úmrtnostních poměrů na nemoci oběhové soustavy, když v roce 2020 na ně měli muži úmrtnost nižší než v roce 2011 (o 19,7 %). Ke snížení standardizované úmrtnosti u mužů mezi roky 2011 a 2020 došlo také u vnějších příčin (o 13,5 %) a novotvarů (o 11,9 %).

Obr. 5.6 Standardizované míry úmrtnosti podle pohlaví a vybraných skupin příčin smrti (na 100 000 obyvatel), 2011–2020

Pozn.: Pro standardizaci byl použit standard evropské populace, vydaný Eurostatem v roce 2013 (zdroj: <http://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-manuals-and-guidelines/-/KS-RA-13-028>).

Pro ženy v roce 2020 úmrtnost vzrostla (kromě covidu-19) na nemoci nervové soustavy (o 14,7 %), nemoci endokrinní, výživy a přeměny látek (o 14,4 %) a nemoci oběhové soustavy (o 6,4 %), ostatní příčiny smrti zaznamenaly pokles (o 2–5 %). Také u žen negativní vývoj v roce 2020 nezvrátil v případě úmrtnosti na nemoci oběhové soustavy dlouhodobý pozitivní trend (mezi roky 2011 a 2020 pokles o 22,6 %). Dlouhodobý vývoj standardizované úmrtnosti se od posledního meziročního (mezi roky 2019 a 2020) u žen lišil i

⁴⁶ Standardizované míry úmrtnosti umožňují metodicky čistší srovnání úrovně úmrtnosti v čase, místně i mezi pohlavími.

u nemocí dýchací soustavy, které v průběhu dekády obecně narůstaly (mezi roky 2011 a 2020 o 20,3 %), meziročně ale došlo k poklesu o 4,9 %.

Tab. 5.7 Standardizované míry úmrtnosti podle pohlaví a vybraných příčin smrti (na 100 000 obyvatel), 2011–2020

Základní příčina smrti (kód dle MKN-10)	2011	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Muži celkem	1 682,1	1 607,0	1 533,9	1 543,3	1 519,8	1 493,2	1 718,8
Novotvary (C00–D48)	412,9	381,4	378,3	374,4	367,0	370,4	363,8
ZN tlustého střeva, konečníku a řiti (C18–C21)	60,1	54,1	53,6	53,2	49,5	50,7	47,2
ZN slinivky břišní (C25)	26,7	24,6	25,2	24,3	23,9	24,6	25,6
ZN průdušnice, průdušky a plíce (C33–C34)	98,7	83,6	82,1	82,8	74,7	75,6	73,4
ZN prostaty (C61)	45,0	40,6	41,6	39,8	37,8	39,7	40,0
Nemoci endokrinní, výživy a přeměny látek (E00–E90)	37,0	60,1	59,1	58,8	64,1	65,1	70,5
Diabetes mellitus (E10–E14)	31,4	51,5	50,3	49,1	52,9	53,9	60,3
Nemoci nervové soustavy (G00–G99)	30,0	37,9	41,2	40,3	42,5	45,1	46,7
Alzheimerova nemoc (G30)	14,1	17,5	21,2	21,2	21,5	25,5	26,3
Nemoci oběhové soustavy (I00–I99)	850,2	747,8	691,2	689,2	668,3	636,8	682,5
Ischemické nemoci srdeční (I20–I25)	456,8	415,4	370,6	362,4	344,4	321,7	336,8
Akutní infarkt myokardu (I21–I22*)	117,0	78,3	71,7	69,7	58,2	55,5	54,1
Selhání srdce (I50)	69,8	57,2	66,1	69,8	73,3	72,5	87,6
Cévní nemoci mozku (I60–I69)	158,1	127,9	116,7	111,5	100,4	92,0	93,7
Ateroskleróza (I70)	56,1	24,1	22,2	21,4	21,9	20,8	21,0
Nemoci dýchací soustavy (J00–J99)	109,9	123,6	116,3	126,9	123,9	120,4	123,6
Nemoci trávicí soustavy (K00–K93)	63,9	62,1	59,8	61,3	62,5	62,8	64,0
Vnější příčiny nemocnosti a úmrtnosti (V01–Y98)	96,9	91,9	85,0	86,4	87,4	86,2	83,9
Dopravní nehody (V01–V99, Y85)	12,8	12,5	10,7	10,3	11,0	10,9	9,9
Sebevraždy (X60–X84, Y870)	27,0	23,0	21,7	22,2	22,1	19,0	20,4
Covid-19 (U07)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	160,8
Ostatní	81,2	102,2	103,1	106,1	103,9	106,4	123,0
Ženy celkem	1 090,9	1 052,6	981,7	1 001,0	993,3	963,8	1 084,3
Novotvary (C00–D48)	236,0	221,3	219,3	215,0	217,6	217,8	213,2
ZN tlustého střeva, konečníku a řiti (C18–C21)	30,1	26,9	25,0	24,8	24,7	23,6	23,8
ZN slinivky břišní (C25)	18,9	17,5	17,9	17,4	18,5	19,1	18,8
ZN průdušnice, průdušky a plíce (C33–C34)	31,6	29,8	29,6	31,0	31,5	30,7	30,7
ZN prsu (C50)	33,1	29,0	30,1	28,5	28,1	29,6	29,0
Nemoci endokrinní, výživy a přeměny látek (E00–E90)	32,1	47,2	46,9	44,6	50,5	48,3	55,3
Diabetes mellitus (E10–E14)	26,7	38,1	38,2	35,9	41,3	39,3	45,7
Nemoci nervové soustavy (G00–G99)	22,5	31,0	31,6	33,2	37,1	36,2	41,5
Alzheimerova nemoc (G30)	13,5	19,5	20,5	22,0	25,0	24,2	29,4
Nemoci oběhové soustavy (I00–I99)	615,7	541,0	482,8	493,6	471,4	447,9	476,6
Ischemické nemoci srdeční (I20–I25)	302,7	276,0	229,9	234,8	213,0	200,1	204,7
Akutní infarkt myokardu (I21–I22*)	60,0	40,1	36,6	36,9	29,2	26,7	23,5
Selhání srdce (I50)	46,8	39,8	46,9	52,6	55,0	53,3	64,5
Cévní nemoci mozku (I60–I69)	138,2	109,6	95,8	89,9	81,7	74,4	72,9
Ateroskleróza (I70)	45,2	20,5	17,8	17,2	16,8	15,5	15,9
Nemoci dýchací soustavy (J00–J99)	51,3	63,9	58,4	66,6	68,0	64,9	61,7
Nemoci trávicí soustavy (K00–K93)	39,0	37,7	35,5	36,3	36,7	37,0	36,3
Vnější příčiny nemocnosti a úmrtnosti (V01–Y98)	37,2	36,4	34,3	33,1	35,5	33,5	32,4
Dopravní nehody (V01–V99, Y85)	4,2	3,4	3,3	3,2	3,4	3,1	2,9
Sebevraždy (X60–X84, Y870)	4,8	4,7	4,7	5,3	4,6	4,4	3,9
Covid-19 (U07)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	78,5
Ostatní	57,0	74,2	72,9	78,6	76,6	78,1	88,8

Pro standardizaci byl použit standard evropské populace, vydáný Eurostatem v roce 2013 (zdroj: <http://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-manuals-and-guidelines/-/KS-RA-13-028>).

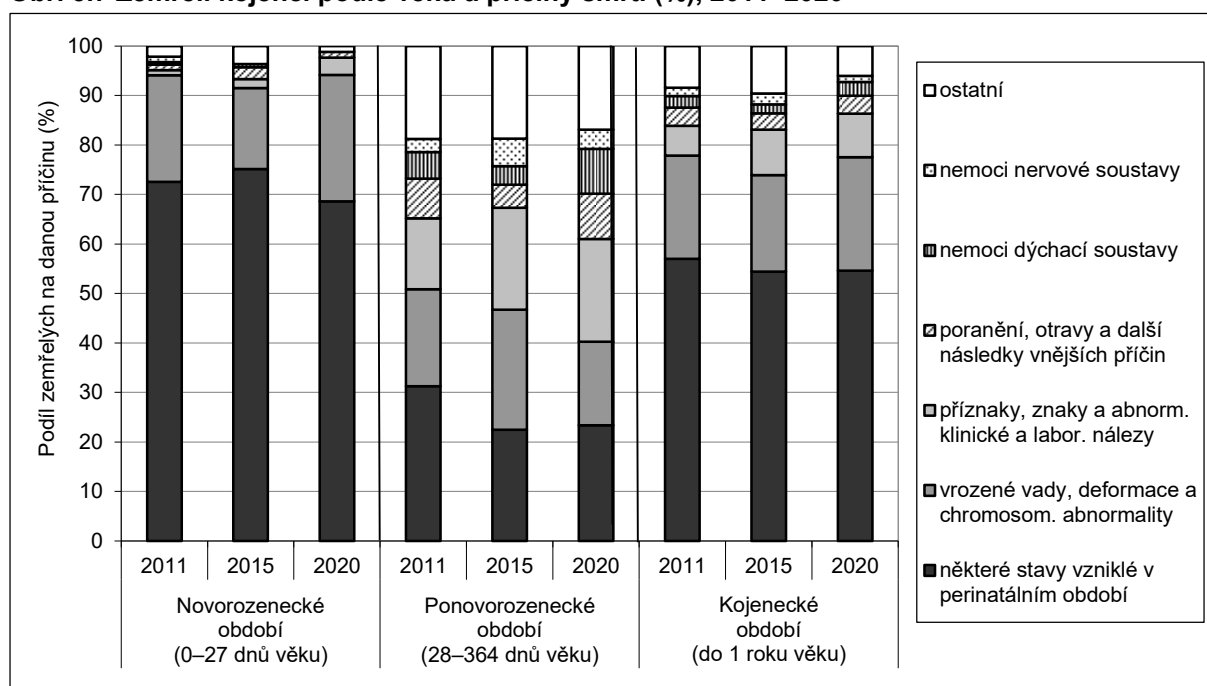
ZN = zhoubný novotvar

* Kód I22 Pokračující infarkt myokardu od roku 2018 nepoužíván pro základní příčinu smrti, místo něho určena akutní forma I21.

Porovnáme-li míry úmrtnosti mužů a žen, ve všech nejčastějších skupinách příčin smrti dosahují vyšších hodnot u mužů (tab. 5.7, obr. 5.6). V posledním desetiletí se index celkové mužské nadúmrtnosti (míra úmrtnosti mužů vztažená k míře úmrtnosti žen) pohyboval kolem hodnoty 1,54, resp. v rozmezí 1,52 až 1,59 s maximem pro rok 2020. Nejvyšší nadúmrtnost mužů byla zaznamenána, stejně jako v předchozích letech, u vnějších příčin (index 2,59 v roce 2020), nemocí dýchací soustavy (2,00), nemocí trávicí soustavy (1,77) a novotvarů (1,71), a také u onemocnění covid-19 (index 2,05).

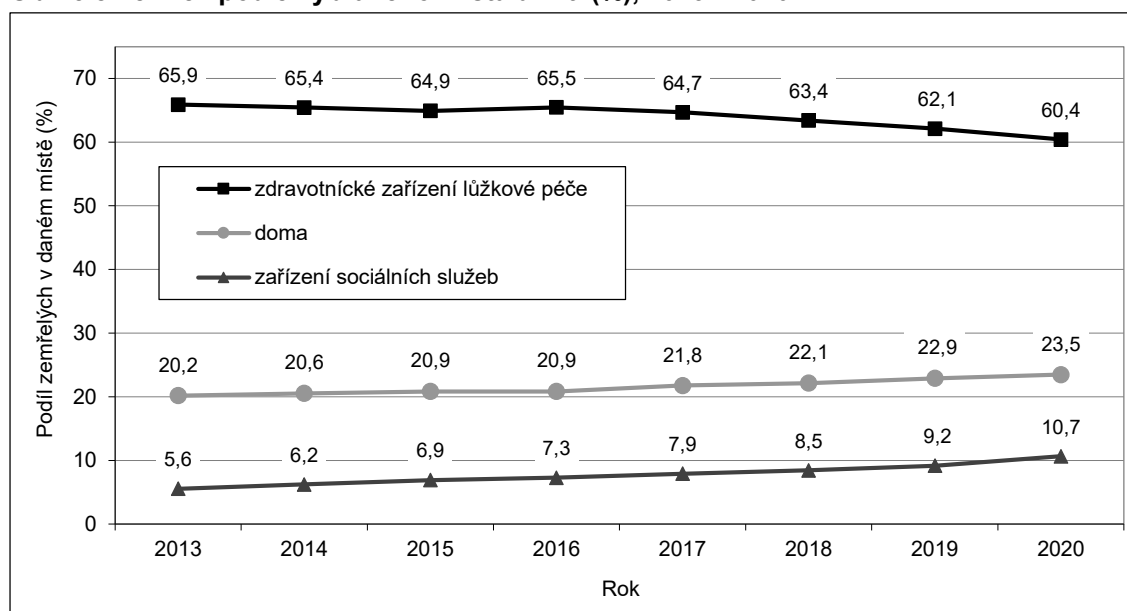
Úmrtí dětí do jednoho roku věku jsou zvlášť sledovanou skupinou a z hlediska příčin smrti mají mj. vyhrazenou samostatnou kapitolu MKN-10 označenou „Některé stavy vzniklé v perinatálním období“. Příčiny smrti uvedené v této kapitole dlouhodobě stojí za nadpoloviční většinou kojeneckých úmrtí, v roce 2020 to bylo 54,6 % (136 úmrtí kojenců). I zastoupení dalších kapitol příčin smrti bývá u kojenců poměrně stabilní, přičemž druhou největší skupinu představují „Vrozené vady, deformace a chromozomální abnormality“ a třetí „Příznaky, znaky a abnormální klinické a laboratorní nálezy“. V roce 2020 na vrozené vady a abnormality zemřelo 22,9 % (tj. 57) dětí do jednoho roku, zatímco abnormální klinické a laboratorní nálezy zapříčinily smrt 8,8 % (tj. 22) kojenců. V případě novorozeneckého období (první čtyři týdny života) je zastoupení skupiny „Některé stavy vzniklé v perinatálním období“ ještě vyšší, v roce 2020 šlo o 68,6 % (118) úmrtí novorozenců, naopak v ponovorozeneckém období už bývá zastoupení prvních třech skupin příčin úmrtí vyrovnanější (v roce 2020 na „Některé stavy vzniklé v perinatálním období“ zemřelo 23,4 %, tj. 18 dětí ve věku 28–364 dnů).

Obr. 5.7 Zemřelí kojenci podle věku a příčiny smrti (%), 2011–2020

Místem, kde se v Česku nejčastěji umírá, jsou dlouhodobě zdravotnická zařízení lůžkové péče – v roce 2020 v nich došlo k 78 108 úmrtím (tj. 60,4 % všech úmrtí). Na druhém místě figuruje úmrtí doma (30 375 úmrtí, tj. 23,5 %), na třetím místě skon v zařízeních sociálních služeb (13 800, tj. 10,7 %). Relativní zastoupení těchto tří „prostředí“ úmrtí se v čase měnilo ve prospěch druhých dvou nejvíce četných na úkor úmrtí ve zdravotnických zařízeních lůžkové péče (obr. 5.8). Přitom nejvýraznějším meziročním posunem bylo snížení zastoupení úmrtí starších senierek ve zdravotnických zařízeních lůžkové péče při současném zvýšení podílu jejich úmrtí v zařízeních sociálních služeb – mezi roky 2019 a 2020 se podíl úmrtí žen 80letých a starších v ZZ lůžkové péče snížil o 3,4 procentní body (z 60,2 % na 56,8 %), respektive v zařízeních sociálních služeb zvýšil o 3,0 procentní body (z 19,5 % na 22,5 %).

Obr. 5.8 Zemřelí podle vybraného místa úmrtí (%), 2013*–2020

* Číselník místa úmrtí je v současné podobě platný od roku 2013.

Zastoupení jednotlivých míst úmrtí má svá specifika v souvislosti s věkem i pohlavím (tab. 5.8). Zdravotnická zařízení lůžkové péče jsou sice nejčastějším místem úmrtí v celém věkovém spektru zemřelých, avšak nejvýraznější převahu mají u dětí (69,0 % úmrtí v nemocnicích pro věkovou skupinu 0–14 let v roce 2020), naopak nejmenší podíl mezi mladými (34,4 % úmrtí u 15–39letých). Domov bývá druhým nejčastějším místem úmrtí rovněž ve všech věkových kategoriích, nejvýrazněji je ale zastoupen u lidí středního věku (z úmrtí osob ve věkové skupině 40–59 let tu v roce 2020 došlo k 33,7 % z nich). Zařízení sociálních služeb nabývá na významu přirozeně až u seniorských a hlavně starších seniorských věkových skupin (v roce 2020 zde z 80letých a starších skonalo 18,1 %). K úmrtím na ulicích a jiných veřejných místech či „jinde“ dochází pravidelně relativně nejvíce u mladých lidí – ve věku 15–39 let zde v roce 2020 skonalo 27,8 % (v celé populaci byl tento podíl jen 2,5 %). Z hlediska pohlaví platí, že u mužů je častější než u žen úmrtí doma (25,7 % versus 21,1 % v roce 2020) a na veřejném místě či jinde (3,9 % versus 1,1 %), u žen naopak v zařízeních sociálních služeb (15,6 % úmrtí žen a 6,1 % úmrtí mužů v roce 2020).

Tab. 5.8 Zemřelí podle místa úmrtí, 2020

Místo úmrtí	Věková skupina					Pohlaví		Celkem
	0–14	15–39	40–59	60–79	80 a více	muži	ženy	
Celkem	397	1 853	10 519	56 844	59 676	66 599	62 690	129 289
Doma	85	530	3 540	14 863	11 357	17 119	13 256	30 375
Zdravotnické zařízení lůžkové péče	274	638	5 220	36 282	35 694	40 857	37 251	78 108
Jiné zdravotnické zařízení	3	10	60	430	486	450	539	989
Na ulici, veřejném místě	7	285	582	677	149	1 374	326	1 700
Při převozu	1	16	93	368	196	426	248	674
V zařízení sociálních služeb	1	30	152	2 817	10 800	4 030	9 770	13 800
Jinde	10	230	551	625	175	1 249	342	1 591
Nezjištěno	16	114	321	782	819	1 094	958	2 052

Celkem 1 189 zemřelých v roce 2020 mělo cizí státní občanství a představovali tak z úhrnu 0,9 %. Od počátku desetiletí došlo k mírnému nárůstu⁴⁷ jejich podílu z 0,4 % v roce 2011, s jediným zakolísáním v roce 2013. Nejčetněji byla v roce 2020 zastoupena úmrtí Slováků (27,0 % ze všech úmrtí cizích státních občanů), poté Ukrajinců (16,7 %) a Poláků (12,2 %). Tato tři státní občanství se na prvních třech pozicích střídala po celou dekádu, přičemž hlavně v její druhé půli patřila první pozice převážně Slovákům.

Tab. 5.9 Zemřelí podle státního občanství*, 2011–2020

Státní občanství	2011	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Zemřelí cizí státní občané	404	642	627	835	956	985	1 189
- podíl na všech zemřelých (%)	0,38	0,58	0,58	0,75	0,85	0,88	0,92
Česko	106 444	110 531	107 123	110 608	111 964	111 377	128 100
Slovensko	65	126	95	187	244	260	321
Ukrajina	67	102	110	129	170	155	198
Polsko	66	115	129	126	149	145	145
Německo	25	39	42	66	67	73	81
Rusko	31	40	58	68	59	59	71

* Výběr a řazení občanství podle četnosti v roce 2020.

Od roku 2012 je ve statistice zemřelých osob evidován také stát narození. Obyvatel ČR, kteří se narodili v cizině, v roce 2020 skonalo 8 054, tj. 6,2 % všech zemřelých. Podíl zemřelých narozených v cizině na všech zemřelých byl v roce 2020 oproti roku 2012 vyšší o 1,4 procentního bodu, v porovnání s rokem 2019 ale došlo k jeho snížení, taktéž o 1,4 procentního bodu. Jednoznačně nejčastějším cizím státem, kde se zesnulí obyvatelé Česka narodili, bylo po celé uvedené období Slovensko⁴⁸ se zastoupením na úrovni necelých dvou třetin (64,4 % v roce 2020). Na druhém místě pak šlo o zemřelé narozené na Ukrajině a na třetím místě o zemřelé narozené v Polsku.

Tab. 5.10 Zemřelí podle státu narození*, 2012–2020

Stát narození	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Zemřelí s cizím státem narození	5 177	6 079	6 423	6 419	6 001	6 650	6 798	8 560	8 054
- podíl na všech zemřelých (%)	4,79	5,57	6,08	5,77	5,57	5,97	6,02	7,62	6,23
Česko	103 012	103 081	99 242	104 754	101 749	104 793	106 122	103 802	121 235
Slovensko	3 250	3 845	4 022	4 103	3 781	4 171	4 328	5 686	5 187
Ukrajina	561	608	668	667	658	729	755	833	833
Polsko	323	377	313	361	375	353	395	462	443
Rumunsko	166	252	231	279	224	263	243	331	291
Německo	121	144	148	136	141	160	166	183	190

* Výběr a řazení států narození podle četnosti v roce 2020. Údaje jsou dostupné až od roku 2012.

⁴⁷ Výraznější nárůst mezi roky 2016 a 2017, zvláště zemřelých slovenského státního občanství, nastal do jisté míry i díky zavedení kontroly adresy pobytu s využitím administrativních datových zdrojů.

⁴⁸ Výraznější nárůst počtu zemřelých narozených na Slovensku pro rok 2019 částečně odráží zavedení nové metodické kontroly dat.

